

миваються — ДАХ є класичним прикладом кордонної, напіваматорської естетики. Точніше — редукції до аматорства. Відбувається парадоксальна конкуренція анонімного і авторського, персоніфікованого. Привілеї професіоналізму зчитуються згідно з юрисдикцією переходною доби. Різко підвищується роль особистісного начала й інтуїції, яка компенсує недовтіленість і непрозорість, нечіткість, смутність, «текучість» рухів у часопросторі, який щойно будується.

Те, що в межах стабільних кодів і парабол класичної і некласичної науки вважалось еклектикою, несмаком і знаком професійного безсилля, нині стає атрибутивною ознакою «свободи волі» культури в процесі трансформації її домінантного коду (домінантних кодів).

Уніформізм і катастрофізм

А тепер я хочу зупинитись на дуже важливому для наших подальших роздумів моменті в сучасній гуманітарній думці. Йтиметься про теорію катастроф.

Фундаментальна наука, передусім математика і фізика, давно не задовольнялась, зокрема, власними прогнозами розподілу речовини і матерії у всесвіті, а також більш локальними проблемами, з цим пов'язаними: зокрема, двоїстим тривимірним простором і подібними системами — як от симплетична і контактна геометрія тощо. Цей рух, стверджує фундаментальна наука, призвів до цілого ряду відкриттів у роботах Уїтні, Пуанкаре, Андронова, до теорії «теплового вибуху» Семенова (1929), до праць Я. Б. Зельдовича і Ландау початку 1940-х років (про виникнення турбулентності; про біфуркації критичних точок симетричних функцій; про стабільні точки повернення, які включа-

ються в число основних біфуркаційних діаграм сучасної теорії катастроф). Усе це кроки на шляху складання теорії катастроф, якій передувала так звана теорія особливостей і біфуркацій. Торкалося тоді це виключно контексту природничого.

Елементи математичної теорії катастроф існували вже у Леонардо да Вінчі. У 1654 р. Гюйгенс побудував теорію еволют і евольвент плоских площинних кривих (каустики і хвильові криві). Гамільтон у 1837—38 рр., Якобі у лекціях з динаміки (1866), Максвелл і Гіббс використовували свої ідеї більш-менш еквівалентно теорії катастроф. Основоположником же цілісної теорії катастроф вважається Р. Том. Перші відомості про теорію виникли у західній пресі в 1970 році⁹⁴.

Нам потрібен цей контекст, аби зосередитись на сучасній напрузі, що виникла у зв'язку з «діалогом» двох методологічних і теоретичних течій. А саме: нині майже у конфронтації перебувають дві фундаментальні позиції, два глобальних методологічних напрямки, які торкаються «розвитку, еволюції та виникнення нового: ...їх часто називають уніформізм (чи актуалізм) і катастрофізм» і які сягають, як ми пересвідчились, давнини, коли вони йшли переважно по відомству природничих наук. Перший вважає, що у часопросторі буття діють постійні фундаментальні закони і що принцип «постійного повернення» (в культурі, зокрема, до архетипу, ритуалу, міфу) є фундаментальним і невідмінним. Згідно ж з гіпотезою катастрофізму, «у світ можуть входити нові сили і принципи, або ж характер і величини старих сил можуть змінюватись. Катастрофізм має на увазі можливість з'яви на тих чи тих етапах історії нових глобальних факторів (аж до

---

⁹⁴ Див.: Арнольд В.И. Теория катастроф. — М.: УРСС, 2004.

зміни величин фізичних констант). Виходить, что, всупереч Лейбніцу, „природа робить стрибки”: *in mundo datur hiatus, datur saltus*)⁹⁵.

А. Махов, порушивши це питання у зв'язку з Буркхардом, розвиває з цього приводу думку про самовбивчий страх, що його демонструє наука з приводу другої позиції — і саме тому позиція ця, як на нього, несправедливо займає маргінальне місце. Махов наводить приклади протистоянь Альфреда Рассела Уоллеса і Чарлза Дарвіна. Протистояння будувалось на тому, що відкритий раніше за Дарвіна Уоллесом принцип природного добору не був ним глобалізований. Дарвін же, на відміну від Уоллеса, був уніформістом і вважав принцип природного добору таким, що діє протягом усієї історії.

Дуже цікавою видається нам сутність антропологічних розходжень цих двох вчених у викладі видатного нейрофізіолога Джона Екклза, які подає Махов. «Він (Уоллес. — Н. К.) зауважив: вимоги, що їх пред'явило життя до розуму первісної людини, були вкрай низькими. Природний добір міг наділити первісну людину мозком, що лише не набагато перевищував мозок мавпи, але її мозок, тим не менше, лише небагато в чому поступався у розмірах мозку середнього члена наших наукових товариств»⁹⁶. Інакше кажучи, пише Махов, «якщо еволюція користується свого роду „бритвою Оккама” у формі природного добору, то людина явно попадає у розряд „надлишкових сутностей”, які треба відсікти: її поява — „надлишок”»⁹⁷.

Ця принципово конфліктна ситуація двох глобальних позицій, як на нашу думку, здається такою лише на перший погляд.

---

⁹⁵ Махов А.Е. Якоб Буркхард и современная гуманитарная мысль // Искусство и наука об искусстве... — С. 142

⁹⁶ Eccles J. C. *The Himan Mystery. The Gifford Lectures. University of Edinbirgh / 1977-1978.* - Springer International. 1979 —Р. 117

⁹⁷ Махов А.Е. Вказ. робота. С. 143

Гадаю, ми все ще в полоні недооцінки виниклого у тих же природничих науках принципу доповнюваності Нільса Бора, який діє не лише за схемою «лінійних» послідовностей-додатковостей, але й пронизує весь «гілчастий» часопростір. Умовному розведенню уніформізму і катастрофізму вже сама наука, схоже, запропонувала плідні мости, коли у гуманітарній і природничій сфері виникли хаологія, теорія вибуху, нові підходи до нанотехнологій. Ми просто послідовно просуваємось до відкриття нових — щоправда, лише для сучасної думки — фундаментальних законів, що ними послуговується буття протягом усєї відведеної нам історії.

Ми просто свідки дії *постнекласичного* виразу принципу доповнюваності. Художня культура і театр, зокрема, демонструє як одну з фундаментальних позицій — принцип «безконечного, відновлювального повернення». Повернення до витоків. До абсолютів, які на новітній період історії ще не є вичерпаними. Так стабілізується будь-яка система, що тяжіє до відкритості і динамічності. Одночасно для історії культурного руху онтологічним чинником є «катастрофа», «вибух», «катастрофа нового», за висловом і Уоллеса і Буркхарда, — «вибух нового».

Об'єктивно ця постнекласична провокація новітніх підходів є опосередкованим запитом на нові універсалії. «Вертикаль» і «гілчастість» (зламані, нетрадиційні горизонталі) вступають у новий *полілог*.